

Société Anonyme de Waereghem
(in de volksmond « Transvaal »)

Historiek

Het einde van de 19de eeuw is gekenmerkt door een reusachtige economische bloei in West-Europa en vooral in België, het land dat toen de vierde economische macht ter wereld was geworden, een economische reus, maar een politieke en militaire dwerg, dit allemaal dankzij de steenkoolmijnen en de staalindustrie in Wallonië en de opkomende textielindustrie in Vlaanderen.

De textielindustrie zat dus ongetwijfeld in de lift en Charles De Zutter, op 4.12.1863 te Eeklo geboren en overleden te Waregem op 12 maart 1928, heeft in tegenstelling met zijn voorouders, die tot drie generaties vóór hem geneesheren waren, een loopbaan in de industrie willen aanvangen. Blijkbaar was hij geïnteresseerd in werktuigkunde.

Volgens de "*Plechtige Prijsuitreiking in het Paleis der Hoogeschool*" van de "*Stads Nijverheidsschool van Gent*" over het schooljaar 1883-'84, behaalde hij de eerste prijs in de Werktuigkunde. In 1889 behaalde hij een diploma in het spinnen en weven van jute aan de "*City and Guilds of London, Institute for the Advancement of Technical Education*".

In 1890 vertoeft hij in Dundee (Schotland), dé stad die toen aan de spits van de textielindustrie stond. Buiten vlas en katoen, waren de Schotten gespecialiseerd in het verwerken van jute, een tropische plant afkomstig uit Indië, nu Bangladesh geworden. Zij hadden dan ook de nodige machines ontworpen. Jutedoek was perfect geschikt voor utilitaire doeleinden, zoals aardappel-, voeder-, postzakken, later "vaderlanderkes", enz.

Charles De Zutter heeft zijn industriële loopbaan in een textielbedrijf in Eeklo aangevangen, vermoedelijk in de firma Bartsoen. Om een reden die wij niet hebben kunnen achterhalen werd dit bedrijf vereffend, met als gevolg dat hij met twee andere vennoten, Jules Bartsoen en Charly Morel de Boucle St Denis, besliste om een gloednieuwe juteweaverij te "Waereghem" op te richten langs de Vijfseweg op de percelen 198a, 220 en 221 sectie C (handelsregister van Kortrijk, nummer 33) met een oppervlakte van 3,4 hectare. Op 1 december 1899 werd de oprichtingsakte van de "*Société Anonyme de Waereghem*" verleden in het kantoor van Victor-Ghislain Taelman, notaris te Gent. Charles De Zutter huwde op 8 februari 1900 met Marguerite Taelman, één der vier dochters van de notaris.

Waarom zij Waregem gekozen hebben, kunnen wij nu niet meer achterhalen. Geen enkele vennoot of familielid was toen te Waregem woonachtig. Het is niet uitgesloten dat de onmiddellijke nabijheid van de spoorweg een grote rol in de keuze heeft gespeeld. Hij kwam naar Waregem wonen in april 1900 in de Nieuwstraat, nu G. Gezellestraat en verhuisde begin 1902 naar de Statiestraat en rond 1907 naar villa "Ter Elst".

Het is begrijpelijk dat de Franse benaming van de fabriek niet echt de verbeelding van het werkvolk aansprak, met als gevolg dat van meet af aan er in de volksmond sprake

was van "Transvaal" . Waarom die bijnaam ? De enige verklaring is dat het volk de economische bloeiperiode en de productie van de fabriek, met de tweede Zuid-Afrikaanse Vrijheidsoorlog (1899-1902) associeerde.

Jules Bartsoen die aanvankelijk als voorzitter van de raad van bestuur fungeerde, wordt na 1910 niet meer vernoemd zodat nog enkel Charles De Zutter en Charly Morel de Boucle St Denis de vennootschap leidden. Charles had trouwens in 1907 de ruime villa "Ter Elst", met adres Gaverken 37, aan de overkant van de fabriek laten optrekken met Jozef Viérin uit Brugge als architect.

In een vergelijkende opgave van alle jutefabrieken voor het jaar 1910, lezen wij dat de weverij over 86 getouwen beschikte en 155 man tewerkstelde.

Niet verwonderlijk dat de oorlog 1914-'18 de werking van de fabriek aanzienlijk heeft gestoord daar zij van haar voorraadbronnen (Indië) afgesneden was.

Wij vermoeden dat toen jute door vlas vervangen werd en dat het bedrijf maar op halve kracht of sporadisch werkte.

Vervolgens had het nog te kampen met de grote na-oorlogse depressie.

Al deze factoren hebben tot de gezondheidsproblemen van Charles De Zutter bijgedragen. In 1927 kon hij zijn activiteiten niet meer verder zetten en hij stierf het jaar nadien, te Waregem op 12 maart 1928.

Al deze peripetieën gingen gepaard met een verschuiving in het aandeelhouderschap. Victor en Christian De Zutter nemen dan de fakkel van het dagelijks bestuur over. In de loop van het jaar 1935 wordt er beslist om aan de aanvankelijke weverij een spinnerij toe te voegen, om een verticale integratie te realiseren, dit wil zeggen de ganse verwerking van grondstof of geogste jutevezels tot aan het eindproduct: het jutedoek en de jutezakken.

Van die jaren dateren dan ook de werkmanswoningen in het zijstraatje en beide villa's voor de directeurs: links de directeur van de spinnerij, laatst bewoond door Walter Verschuere; rechts de directeur van de weverij, laatst bewoond door Henri Van Doorne. Tussen beide villa's was er nog het conciërgehuis, dat ondertussen gesloopt werd.

De oorlog 1940-'45 zal opnieuw de werking van de fabriek sterk verhinderen aangezien het bedrijf geen grondstoffen kan krijgen. Allerlei vervangingsproducten worden dan ingezet, zoals verwerking van papier tot touw.

De plicht die door de Duitse militaire overheid aan de elektriciteitscentrale van Zwevegem werd opgelegd om 23.000 kwh per maand te leveren, weerspiegelt de hoegrootheid van de activiteit in het bedrijf.

De hongersnood was toen reëel maar niet zo schrijnend als gedurende de Eerste Wereldoorlog, niettemin kwam het bedrijf tussen en bood het personeel maaltijden op de werkplaats aan. De foto's tonen aan dat de vrouwen van de "naaiwinkel" niet met de mannen van de andere afdelingen aan tafel mochten zitten.

De na-oorlogse periode met de oorlog in Korea (1950-'53) mag als de laatste

bloeiperiode van het bedrijf beschouwd worden. Het bedrijf zal dan tot ongeveer 350 man tewerkstellen.

Met de winst kon het bedrijf toen niet alleen een tweede spinnerij maar ook een gebouw voor sociale doeleinden (cafetaria, feesten, medisch onderzoek, enz.) laten optrekken. Het gebouw dat niet echt gelukkig geconcipieerd was, werd uiteindelijk maar nauwelijks gebruikt.

Met het oog op verdere uitbreiding, had het bedrijf ondertussen gronden aangekocht die toevallig vrij kwamen, om uiteindelijk een totale oppervlakte van ongeveer 3,50 ha te bezitten, waarvan ongeveer 2 ha bebouwd waren.

In 1953 werd het bedrijf met 344 personeelsleden gerund, in 1960 nog met 264 personeelsleden.

Van de 238 toenmalige Waregemse werkgevers had de jutefabriek veruit het hoogst aantal personeelsleden in dienst, gevolgd door de textielweverij Vindevogel R. en O. met 191 arbeiders (in 1953) en Ets. Renson met 137 werknemers (in 1960).

In 1953 werd de vennootschap belast op 850,5 HP drijfkracht, Ets. Renson op 232,60 HP¹.

In 1955-1956 brak een keiharde staking uit die bijna vier maanden duurde.

Geleidelijk aan brokkelt de sector af, daar het product voorbijgestreefd is en bovendien stilaan te kampen heeft met de concurrentie uit de lage loonlanden. Indië en Pakistan beginnen stilaan zelf de jute te verwerken tegen prijzen die in Europa niet haalbaar zijn. De markt van de verpakking wordt stilaan veroverd door papier en karton, zodat er nog nauwelijks vraag is naar jutezakken. De productie wordt dan toegespitst op brede doeken van 4 meter, bestemd voor tapijtbodems, of als onderlaag van roofing en andere. De kunstvezels, afkomstig van de toen goedkope en stabiele aardolie, komen stilaan op en bedreigen alle natuurvezels, zoals vlas, katoen en wol.

De productie wordt meestal naar het buitenland uitgevoerd, met Duitsland en Nederland als grootste afnemers.

Op 29 mei 1964 vindt het Europees Congres van de Jutenijverheid te Parijs plaats, alle landen zijn er vertegenwoordigd. Victor De Zutter die het congres bijwoonde rapporteerde dat de organisatoren nog een bloeiende toekomst van de jute-industrie voorzagen. In de werkelijkheid was het product in Europa ten dode opgeschreven.

Het bedrijf besliste dan om stilaan naar kunstvezels, in casu polypropyleen (afgekort PP), over te schakelen, dit in samenwerking met de NV Vetex uit Kortrijk voor wat betreft de extrusie-afdeling². Men zou voortaan doeken uit PP-lintjes maken.

De laattijdige vernieuwing, de te geringe toegevoegde waarde van het nieuw product en het plots overlijden van Victor De Zutter, op 21 februari 1967 hebben tot de ondergang van het bedrijf bijgedragen, zodat de textielactiviteit uiteindelijk in 1972 werd stopgezet.

¹ Info André Braet, Documentatiecentrum De Gaverstreke, waarvoor dank.

² Extrusie: proces waarin opgewarmde en gesmolten kunststoffen, d.w.z. vezels, draden, films, enz. vervaardigd worden.

Na de sluiting van de jutefabriek werd de helft van de gebouwen, overwegend de weverij, door de firma R. Roegiers overgenomen en als opslagplaats voor geschenkartikelen gebruikt. De andere helft, zijnde de spinnerijen en het jutemagazijn, werd door de nv Devos-Cotesa overgenomen die de spinnerij tot fabriek van kunstleder omvormde.

Vervolgens had het bedrijf te kampen met problemen in het aandeelhouderschap en het werd op zijn beurt door de nv Sofinal overgenomen, die enige jaren later, spijtig genoeg over kop ging.

Industrieel patrimonium

De bedrijfsgebouwen waren achter de woningen van de Vijfseweg (voorheen de Leopold III-laan) gelegen.

De afbeelding van het visitekaartje van de vertegenwoordigers geeft een goed idee van het bedrijf in de beginjaren. De rokende schoorsteen, toen het bewijs van een florerend bedrijf valt erg op. Elektrische drijfkracht bestond toen nog niet, energie kon toen enkel door steenkolen en stoomproductie verwekt worden.

In het klein gebouwtje links naast de schoorsteen waren twee stoomketels ondergebracht, de ene van de Gentse firma Mahy en de andere met het merk Smulders. Links daarvan, in het hoogste gebouw, bevond zich de stoommachine, met merknaam "van den Kerkhove". Achteraan was er een smal en lang gebouw, dat op de afbeelding minder goed zichtbaar is, maar van kapitaal belang was. Het was de transmissiegang van de assen, riemen en riemschijven die door de stoommachine aangedreven werden. De "gebruikers" dit wil zeggen de weefgetouwen, de voorbereidingsmachines, waren aan beide zijden van de transmissiegang ingeplant en door zware assen, riemen en riemschijven aangedreven.

Na veralgemening van de elektrische motor, kon dit omslachtig systeem afgebouwd worden en meteen ook de stoommachine omstreeks 1945 gesloopt worden. De stoomketels zijn tot op het einde in gebruik gebleven, om onder meer de gebouwen te verwarmen.

De spinnerijen en de opslagplaats van de ruwe jute werden later aan de zijde van de spoorweglijn opgetrokken. De boogvormige spinnerij van 1955 en het magazijn van ruwe jute, zijn de enige gebouwen die bij de huidige reconversie niet met de grond werden gelijk gemaakt. Na heel wat aanpassingen in het raam van het project "Transvaal" krijgt dit industrieel erfgoed een tweede leven.

De derde en vierde generatie van de familie Charles De Zutter-Taelman blijven zich in de onmiddellijke omgeving thuis voelen.

Machinepark

De sterkte van een weverij werd uitgedrukt in aantal weefgetouwen. Ongelofelijk maar waar: bij de sluiting van het bedrijf waren de getouwen van de beginjaren nog steeds in gebruik. Ze draaiden weliswaar met heel wat bijkomende snufjes, meestal zelf ontworpen, maar de basis van die getouwen was nog steeds het getouw van 1900, zoals afgebeeld.

Bij de sluiting in 1972, durfden schalkse journalisten van Texpres, de gespecialiseerde textielkrant, verklaren dat “*een interessante collectie geantiqueerde machinerieën zou vrijkomen*”.

Het machinepark was inderdaad wél verouderd, maar die “*antiquiteiten*” werden toch grotendeels verkocht om in andere fabrieken, onder meer in het buitenland, in de productie te worden opgenomen.

De meest indrukwekkende machines, ware mastodonten, waren twee kalanders en vooral één hydraulische mangel.

De kalender, een soort strijkrol, was bestemd om het doek te satineren. In de mangel werd het jutedoek tussen twee gietijzeren rollen dermate samengeperst dat de mazen van het weefsel opgevuld raakten.

Het is werkelijk een wonder, hoe men er toen in slaagde om zo'n zware machine te vervoeren en te monteren, dit allemaal zonder de kleinste kraan of ander modern hijsmateriaal.

Kwestie van de fabricatie verticaal te integreren kwam er in 1935 een spinnerij. Op de foto's ziet men hoe de spanten met gewone handwerktuigen werden opgetild en gemonteerd. De foto's tonen de eerste spinnerij met de machines: balenbreker, karden, twijnmolens en inslagmolens.

Zoals hoger vermeld, hebben de behoeften van de weverij in 1955 het bouwen van een tweede spinnerij vereist die toen met de meest “up-to-date” machines werd uitgerust, zoals karden, spinmolens, enz. Omzeggens al die machines waren afkomstig van de firma Mackie in Belfast in Noord-Ierland.

Nadien werd het machinepark niet meer wezenlijk veranderd behalve door de invoering van een kleine afdeling voor het vervaardigen van weefbare PP-lintjes in 1965.

Charles De Zutter

Lijst der foto's en afbeeldingen :

1. Werkmanswoningen in het zijstraatje.
2. Beide directievilla's met in het midden in het conciërgehuis.
3. Brief van de Duitse militaire overheid in 1944.
4. Visitekaart voor de vertegenwoordigers in de beginjaren.
5. Oprichting spinnerij in 1935: de spanten worden met handbediend hijsmateriaal opgetild.
6. Oprichting spinnerij in 1935: perkament in de eerste funderingen ingemetseld, in aanwezigheid van Victor De Zutter.
7. Basis juteweefgetouw, merk Urquhart & Lindsay, Dundee.
8. Hydraulische mangel, merk Urquhart & Lindsay, Dundee.
9. Smidse met Abdon Vanstaen.
10. Maaltijdbedeling in 1942 bij de vrouwen van de “naaiwinkel”.
11. Maaltijdbedeling in 1942 bij de mannen in de afdeling verpakking en verzending.
12. Grote foto: algemeen binnenzicht van de spinnerij, bouwjaar 1935; te noteren valt de reusachtige stofneerslag. Het enige dat de foto niet kan weergeven, is de kenmerkende geur van jute.

13. Balenbreker: jute werd in Indië in balen dermate hard samengeperst, dat de eerste bewerking erin bestond de vezels soepel te maken.
14. Karden: de voorbereiding van de spinnerij of het jutezwingelen en –hekelen (kammen).
15. Spinmolens: klossen voor de ketting (draad in de lengterichting).
16. Twijnmolens: boven aan de ingang twee of drie klossen en onder aan de uitgang één klos.
17. Inslagmolens: vervaardigen van klossen bestemd voor de inslag of schietspoel.
18. Afbeelding van de spinmolens in de spinnerij, bouwjaar 1955.
19. Foto van Hippolyte De Zutter, geneesheer te Eeklo.
20. Foto van Charles De Zutter.
21. Foto van Victor De Zutter.
22. Stamboom van de familie (eerste deel).
23. Stamboom van de familie (tweede deel).